

המרכז הפדגוגי כלדורה והשווארון הצפוני

אחדות ישראל
יהדות
יהודים והשכנות טובות

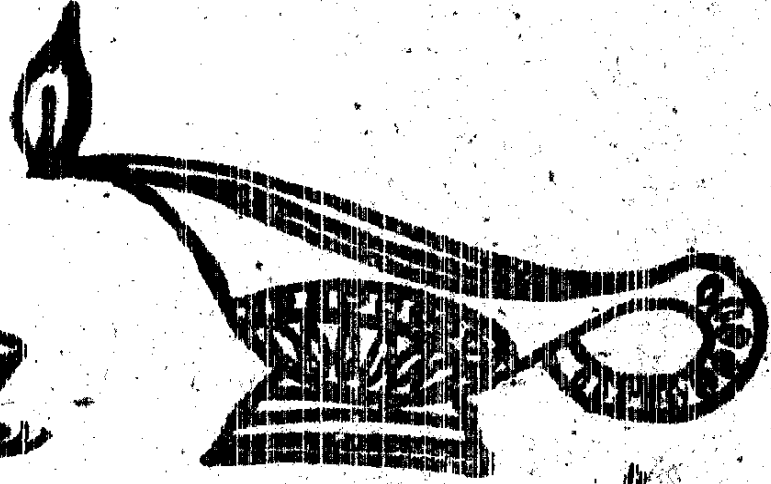

חג חנוכה

לעונות
הצעות

ורמזים

לעבודה בבית

כסלו ה'תשמ"ה

אחדות ישראל - חנוכה

1. שאלות לחוכן ולמהות של חג החנוכה

מי היו החשמונאים מבחנת מעמדם בארץ ישראל?
במודיעין?

השוה את הסיבה בגללה הרימו נס המרד והמלחמה (שעלחה לעם ישראל בקרבנות רבים בגוף ובנפש!) עם האירועים הבאים:

- א. אברם בן תרח עזב את ארצו, מולדתו ובית אביו.
- ב. מתן תורה בהר סיני, מיד אחרי יציאת מצרים.
- ג. הבכורים הוחלפו בשבט לוי, מבחנת יעודם.
- ד. 40 שנות נדידה במדבר, עד כלות כל הדור הזה!
- ה. הרעיון הפנימי (המוטיב בלעז) של הנער דוד מול גוליית הפלשתי, שהעלה אותו למלך על ישראל.
- ו. סיבת ההעלמות של עשרת השבטים אחרי חורבן שומרון.
- ז. תוכן זעקתם של נביאי ישראל לפני חורבן הבית הראשון ולאחריו.
- ח. תוכן הצהרת כורש לשיבת יהודים מבבל לירושלים.
- ט. תוכן חג החנוכה, סממניו, סמליו, דיניו ומנהגיו.
- י. כיצד היו מתיחסים החשמונאים היום לאמריקניזציה ול...איזמים שונים? למתירנות הגופנית-מינית ולמכת הסמים?

2. שאלות לסמלי חג החנוכה

- א. מה מטמלת החנוכיה וכד השמן?
- ב. מה מקור החנוכיה מבחנת מקום וזמן קביעת הסמל?
- ג. מהי שיטת ההדלקה הנהוגה בכל תפוצות ישראל?
- ד. מה הייתה המחלוקת בין בית שמאי לבין בית הלל?
- ה. מה מסתתר מאחורי שתי דעות אלה מבחנת הרעיון?
- ו. איזו דיעה החקבלה? איך נקרא לדעה שהתקבלה?
- ז. מי ומה מקורם של: ברכות ההדלקה?
הפיוט "הנרות הללו קודש הם"?
"מזמור שיר חנוכת הבית"?
הודית "על הנסים" בתפילת העמידה?
השיר "מעוז צור ישועתי"?
- ח. מהיכן מנהגים כגון: לביבות - מעות חנוכה - סלבוניס - ומשחקים אחרים ועוד... (כדאי להוסיף)?
- ט. מהם הגורמים המאחדים את כל ישראל בחנוכה?
מנה עובדות שהן אחדות בכל תפוצות ישראל ואצל רוב היהודים.

התלמיד הישראלי לא יכול לתפוס את קיום הישות הישראלית-יהודית בארץ ישראל לפני תחילת ספירת הנוצרים, אם אנו ממשיכים לדבר על פי ספירת הנוצרים בלבד. אם אנו היום 1983 שנים לספירה (כך מדברים בד"כ), עלינו להדגיש: לספירת הנוצרים. בו זמנית עלינו להמחיש, כי לפני ספירת הנוצרים ישנם 2000 שנה של ישות עברית-ישראלית-יהודית בארץ ישראל.

"בספר המסיבות" מאת יצחק עידן - הוצאת ניב ת"א, ישנם רישומים גראפיים שראוי להעתיקם לשקפים ולכרוזת לימוד. ניתן לעשות זאת במרפ"ד באמצעים טכניים פשוטים. מומלצים במיוחד.

א. ארבעת אלפים שנות הסטוריה של עם ישראל - מאברהם עד קום המדינה
כרך א' עמוד 35.

ב. ארץ ישראל בהפוכות הדורות מס לספירת הנוצרים עד קום המדינה
כרך ב' עמוד 93.

על בסיס גראפים אלה צריך לשאול שאלות כגון:

- לפני כמה שנים פרץ מרד החשמונאים?
- כמה שנים אחרי שיבת ציון הראשונה פרץ המרד?
- כמה שנים אחרי חורבן בית ראשון פרץ המרד?
- כמה שנים אחרי יציאת מצרים פרץ המרד?
- כמה שנים אחרי ראשית מלכות ישראל פרץ המרד?
- כמה שנים עברו מפרוץ המרד ועד לחורבן בית שני?
וכו'...

שאלות אלה, אשר מלוח בסימון האירוע ברישום הגראפי יבהירו לדור המתחנך עתה, שורשינו בהסטוריה של עם ישראל בארץ ישראל, לפני פיזורנו בגלויות בכח הזרוע ובאכזריות אין קץ, והסיבות "התרבותיות" של מאבקי האומה נגד תרבויות זרות במהותן לתרבות העברית-ישראלית-יהודית.

מכאן יתבהר אולי, כי שורשינו בארץ ישראל, כי אנו עם אחד שהופץ לגלויות רבות; כי יש לנו תרבות בסיסית אחת; כי אין עדות בעם ישראל, כי אם רק גלויות; כי האידיאלים האנושיים התזקים המפעמים ביהודים בכל דור ודור ובכל הגלויות מקורם מאבותינו בארץ ישראל. מתורחנו שהיא נר לעמים ומנביאנו שניסו לעצור את הנהירה התמידית אחרי התומרות ואליליה ותרבויותיה; ומחכמי ישראל בארץ ישראל לפני ואתרי החורבן השני ובכל קהילה וקהילה בכל אתר ואתר.

חג חנוכה מאיר ושמח!!!

מִן הַחֲשׂוֹנוֹת וְעַד בַּר כּוֹכְבָא: חֲאֲרִיכִים (עפ"י הַסְפִירָה הַנוֹצְרִית - לַפְנֵיהֶם וְאַחֲרֵיהֶם)

הוסף המניין העברי הרצוף (*)		
-167		מרד החשמונאים
-165		שחרור בית המקדש וירושלים
-163		מות יהודה המכבי
-152 - -142		יהונתן
-142 - -135		שמעון נשיא
-135 - -104		יוחנן הורקנוס
-104 / -103		יהודה אריסטובולוס
-103 - -76		ינאי המלך
-76 - -37		מלכים הלניסטים ונבטיים
-37 - -4		הורדוס
-4 - +66	(איסיים ונוצרים ראשונים)	שליטים רומיים
+66 - +68		מרד הקנאים
+68 - +70 (?)		חורבן הבית
+73		נפילת מצדה
		ראשית המשנה יבנה וחכמיה
		הסנהדרין
+132 - +135		מרד בר כוכבא

(*) המניין העברי:

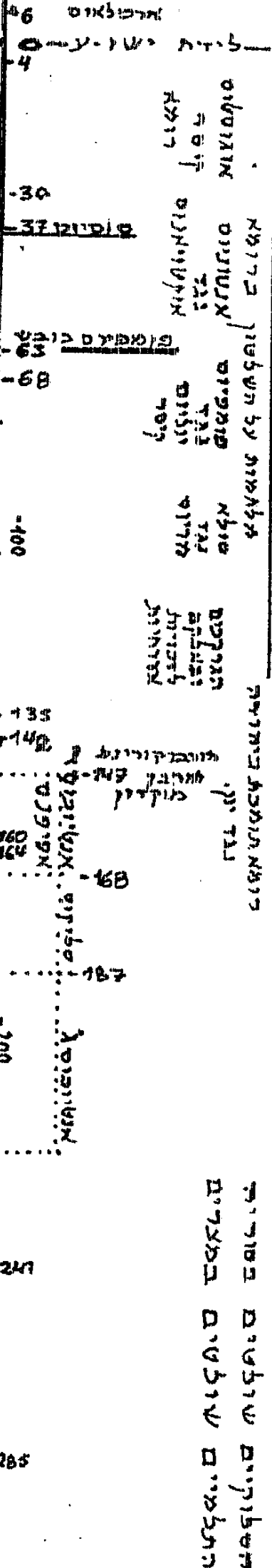
לפני הספירה הנ': הפחת את השנים מ- 3760 ותקבל את המניין העברי

אחרי הספירה הנ': הוסף את השנים ל- 3760 ותקבל את המניין העברי

המלכים הפרתים במחנה הגשרים
מפת בניית יישוב מתחילים
התפתחות הארץ

מפלג הסבורים
מיד. דומא
הולופ. שולמה
היון לדומא
היונים אפסים
אממרים

התפתחות הסבורים
התפתחות הסבורים
התפתחות הסבורים

שטון אנדרט
על הידרודם
אמת מרים
נכדת הדרקונים
יועץ מורדים
אלכסנדר נא
התפתחות
התפתחות
התפתחות

התפתחות
התפתחות
התפתחות
התפתחות
התפתחות
התפתחות

התפתחות
התפתחות
התפתחות
התפתחות
התפתחות
התפתחות

המרכז הפדגוגי

לחדרה והמרון הצפוני

יג. כסלו החשמ"ה

ספטמבר 1984

אחדות ישראל - יהדות, יהודים והשפעות סביבתיות

הפיוט "מעוז צור ישועתי"

1. מי חיבר את הפיוט מעוז צור ישועתי?
מתי חובר הפיוט?
היכן חובר הפיוט?
 2. איזה רמזים בפיוט מאפשרים לקבוע את שם המחבר ותקופת חיבורו?
 3. מדוע התקבל הפיוט כשיר חנוכה בקהילות אשכנז כולן ממערב אירופה עד למזרח?
מדוע לא היה ידוע פיוט זה לקהילות ארצות האסלם?
 4. איזה פיוט ממשך להוות שיר החנוכה לאחר הדלקת הנרות אצל בני קהילות ארצות האסלם?
מה מקורו?
 5. האם את-ה מכיר את כל בתי השיר ולא רק בית א' + ה'?
 6. כשמושר "מעוז צור ישועתי" היום בחלק ניכר של משפחות בישראל ובבתי הספר, האם נותר על לימוד כל התוכן, המסר ורמזיו?
מה תרם הפיוט להרמת המוראל של יהודים במצור ובמצוק?
 7. מה ידוע לך על מקור "הסביבון" והרמזים הכלולים באותיותיו?
8. המורה יוסיף שאלות ברמת התלמידים אחרי עיון בתמצית המצורף.
- להלן ההסבר שהועתק מ"לקסיקון לתודעה יהודית" - הווי ומנהגים הוצ. מסדה בע"מ, *ביוזמת המרכז לטיפוח התודעה היהודית במשרד החינוך והתרכות ה'תשכ"ח. המחבר שלמה זלמן אריאל. עמוד 106. הסבר זהה נמצא באנציקלופדיה "מאיר נתיב" מאתו מחבר ואותה הוצאה בעמוד 286.
- הסבר דומה במשדר קולי "מקורו של הפיוט מעוז צור ישועתי" ומנגינתו" מפי אליהו הכהן, מס' ק' 527 במרפ"ד.
- * "מעוז צור ישועתי": פזמון מקובל לתנוכה אצל האשכנזים. מחברו של הפזמון חתם את שמו בראשי הבתים: מרדכי. הוא חי במאה ה'ג לספירה הנוצרית. הבית האחרון המתחיל "חשוף זרוע קדשך" (ר"ת חזק) והמדבר על נקמה בגויים בער דם היהודים שנשפך, עורר במאה ה'ט"ו קטרוג בארצות גרמניה וברוב סידורי התפילה הושמט. יש משערים שההשמטה באה בעיקר בגלל החרוז האחרון "דחה אדמון כצל צלמון והקם לנו רועים שבעה" שהמחבר נתכוון בדבריו לפרידריך האדמון שארגן את מסע הצלב השלישי והתפילה היחה כי ינוצח ויקומו נגדו שבעה רועים. (סוף ציטוט)
- אליהו הכהן במשדר הקולי ק' 527 אף מניח כי מחבר הפיוט היה רבי מרדכי בן הלל מנירנברג שנפל עצמו קרבן לפרעות בעיר זו, הוא וכל משפחתו.
- שלש הנתוח להשערה זו: ראשית: מרדכי בן הלל חי בנירנברג שבגרמניה במאה ה-13, הוא מועד חיבור המזמור. שנית: הוא חיבר ספר תיודשי הלכות בשם "מרדכי" וכן פיוטים וקניות על רדיפות היהודים, עליהן חתם בשם מרדכי. ושלישית: יחד עמו נהרגו בטבח שנערך בנירנברג 600 איש אך בכל ההספדים והקניות הובלט שמו מבין שאר הנרצחים וברשימת ההרוגים נרשם כי מספר הקדושים היה כמנין "נקמת דם עבדיך". שלשת המילים הללו "נקמת דם עבדיך" מופיעות בבית האחרון של "מעוז צור" ויחכן שיש בזה רמז לזהותו של המחבר אך כל זה כאמור בגדר השערה בלבד.

" חשוף זרוע קדשך
 וקרב קץ הישועה
 נקום נקמת דם עבדך
 מאמה הרשעה
 כי ארכה לנו הישועה
 ואין קץ לימט הרעה
 דחה אדמוך בצל צלמוך
 הקם לנו רועה שבעה "

1110 - ב'י' (ק/ס) = 730
 730
 1110

על פי "נקמת דם עבדיך" לא היה מספר ההרוגים 600, כי אםחשב בעצמך.

עתה נכדוק ההנחות שהועלו למעלה

הנחונים 2, 3, 4, 6 נלקחו מ"אטלס קרטא" לתולדות עם ישראל. בדיקה מבהירה כי בהסבר זה חלו טעויות.

1. כיצד יכול היה המתבר לנקוב במספר ההרוגים בטבת שבו הוא נהרג.
 2. קהילה נירנברג הושמדה כליל כבר במסע הצלב הראשון-כ"ב באב : ר'תנ"ח היא שנת 1096 לסה"נ. המסע הונהג ע"י גיוס לה שרפנטיא(וילהלם הנגר) וההרג בוצע ע"י אמיכו ואנשיו טוען לכתר מלכות ביז'טיון. ספק אם חודשה הקהילה לאחר מכן בכל תקופת מסעי הצלב באופן משמעותי.
 עיין ע' 30 - 33 ובעיקר 31 למטה.
 3. הקיסר פ'דרין ברברוסה (האדמוני) היה מגן ליהודים וכך בנו פרידריך הדוכס משואביה. היהודים מקהילות הריינוס התליטו לעקור מעריהם בהתקרב מסע הצלב השלישי ומצאו חסות תחת כנפי השליטים האלה בארץ שואביה דרומה מזרחה מנתיב הצלבנים.
 פרידריך ברברוסה (האדמוני) שלט בשנים 1152 - 1190.
 עיין עמ' 33, טור יפני.
 4. אחרון מסעי הצלב התקיים בשנים 1217-1228 ונסיונות נוספים נכשלו, גם אם בודאי גרמו להרס והרג בקרב יהודי אשכנז, עד בקירוב לשנת 1270. אך יהודי אשכנז לא נשחררו מסייסי המסעות וגזרות חדשות נחתו עליהם בלי הרף.
 עיין עמ' 33 טור שמאלי למעלה.
 5. מרדכי בר הלל חי במאה ה-13. קינה מסוימת חוברת על ידו בשנת 5026 ז.א. 1266 לסה"נ. ראה "ספר הדמעות" כרך א- ע. שיג. (במרפ"ד), מכאן שהוא חי אחרי מסעי הצלב, לא נהרג בהשמדת קהילה נירנברג ב- 1096 לסה"נ ולא במסע הצלב השלישי 1187 - 1191.
 6. בפרעות מאוחרות יותר, כנראה באלה המכונות פרעות ל'נדפלייש, בשנת 1298, הוכחדו קהילות שלמות בפרנקוניה, בשוואביה, בהסן ובתורינגיה (מחוזות בגרמניה) ובין ההרוגים ייזכר ר' מרדכי בן הלל ומשפחתו - עיין ע' 47 בתחילה הטור השמאלי.
- מסקנות: הקטע "חשוף זרוע קדשך" מכוון נגד התלאות וההשמדה של מאות ואלפים במשך מאתיים שנים ולא דוקא נגד ההרוגים בנירנברג, בתקופת פרידריך ברברוסה.

אם כן נשארים סתומים שני המשפטים האחרונים:

1. למי מכוון המשפט "דחה אדמוך בצל צלמוך"?
אפשרויות: א. המסית רינדפלייש או הפורע אמיקו היה אדמוני.
 ב. הכוונה ליהושע מנצרת- המכונה ישו, שצויר אף כאדמוני ובשמו נעשו כל הזוועות. בצל צלמוך = האם הכוונה ל"צלב וצלמו" ז.א. לאיקונין של ישו? וזאת בצורה מרומזת-מוצפנת?
 ג. האם ד'קה "אדמוך" הכוונה ל"אָדום" כפשוטו ורק למטרת החרוז נכתב אדמוך?
 ד. ב-1287 הואשמו היהודים באשכנז שטבחו ילד נוצרי בשם "ורנר הטוב". האם הוא היה האדמוני, אשר הכנסייה הפכה אותו לקדוש מעונה בצל הצלב והצלם?

3/..

הכיוון חובר ב'תל' 1298 = ה'נ"ח = 5058
 ע"ן ט"א א"א נ"ו 680 ט"ה (ט"א העלמה)

ה. המילים "אדמו"ן" ו"צלמו"ן" שתיהן מילות קוד או הצפנות שהמחבר היה בסוח שיפענחו אותן בחקופתו!! עלינו, היום לנחש הכוונה המדויקת.

ז.א.: דחה את הפורעים (או ישו) שעושים מעשי ההרג בצל הצלם והצלב.

2. מה הכוונה במשפט המסיים: "הקם לנו רועים שבעה"?

מי הם הרועים השבעה?

ראה מיכה ה' פסוק ד': "והקמנו עליו שבא רועים ושמונה נסיכי אדם".

ומבאר "גיא החזיון": כמו שהיו שמונה מלכי ישראל (ממלכת ישראל) עד שהגלה אותם אשור, אך קמו מאז עוד שבעה מלכים למלכות יהודה והם: חזקיה, מנשה, אמון, יאשיהו יהויקים, יכניה וצדקיהו והכוונה של הפייטן, שיקומו מלכי יהודה אחרי תלאות מסעי הצלב והפורענויות שבעקבותיהם.

ואני מציע עוד פתרון אפשרי:

"הקם לנו רועים שבעה": האם התכוון המחבר לשבע קהילות הקודש לאורך הריינוס

ובסביבתו, אשר הוכחדו כמה פעמים? והן: קולוניה, מגנצא, וורמיזא, שפיירא,

וירצבורג, נירנברג ורגנסבורג.

כן יש לשאול: כיצד הגיע המנהג לשיר "מעוז צור ישועתי" במקום "מזמור שיר חנוכה

הבית לדוד" למזרח אירופה?

והתשובה: פליטי התרב מרדיפות הצלב באשכנז = דרום גרמניה וצרפת, ברחו מזרחה

והביאו אתם את תרבות יהודי אשכנז הדרום מערבית, בדיוק כמו שפליטי ספרד הביאו

לקהילות ארצות האסלם את תרבות יהודי ספרד. שרשיותם של שתי התרבויות היהודיות

האלה, היא אשר האפילה על תרבות יהודית מקומית פחות חזקה, בשני הכוונים: בארצות

האסלם מזה ובאירופה המזרחית מזה. (ראה "מפת התפשטות של תרבות אשכנז וספרד"

במערכת "מפות נדידה" שתצא לאור בקרוב).

* כך גם החגלגל הסביבון מגרמניה למזרח אירופה, בו בזמן שלא נודע בארצות האסלם.

האותיות נ.ג.ה.ש. היו אותיות גרמניות J.H.G.N אשר בטאו בגרמנית את הרווח

או ההפסד של המשחקים בכעין-קובייה זו! נ= לא כלום, ג= הכל, ה= מתצית הקופה,

ש=תן שלך לקופה. היהודים במצוקתם הצפינו את תקוותם לישועה, שחיזקה את רוחם, במלים

"נס גדול היה שם" וציפו שנס דומה יקרא גם להם. מנהג זה הפך לכעין נכס תרבותי

כלל-יהודי בארצות אירופה, עקב זרימת מרכז יהודי אירופה מן המערב למזרח. היום

בארץ שינינו את האות האחרונה ל-פ', לאמר: נס גדול היה פה, בארץ ישראל.

וכך גם עם המנגינה המושרת בד"כ. את הנעימה מרכיבים כנראה שלושה שירי עם גרמניים

שהיו נפוצים במאות ה-15 וה-16.

הפתיחה המוגזרת החגיגית זהה לחלוטין עם אחד הקורלים שהונהגו ע"י מרטיין לוטר

עצמו. אגב משום מה נשתררבה פתיחה זו למערכת הראשונה של האופרה דון קרלוס

מאת ורדי.

חלקה השני של נעימת "מעוז צור" מבוסס על שיר מלחמה עממי פופולרי בגרמניה

שחובר בשנת 1504 ואף חלקה האחרון של הנעימה לקוח מחוך זמר עממי לפי מחקרו של דר'

לוי הרי זה "זמר הליצנים" *Das Schelmenlied* משנת 1550.

דרך ארוכה עשתה מנגינה זו שהועברה ע"י פליטי גרמניה המערבית והמרכזית לצפון

איטליה במאה ה-16. בהשפעת הסגנון המוסיקלי האיטלקי באותה תקופה קבלה מנגינה

צביון שונה שנשתמר מאז ועד ימינו אלה.

לפי סברתו של ד"ר לאו לוי הייתה מנגינה זו מקובלת גם בבית הכנסת של העדה

האשכנזית בוונציה. ושם שמע אותה בתחילת המאה ה-17 המלחין הנוצרי בנדטו

מרצ'לו. מרצ'לו נהג לבקר בתי כנסת יהודיים כדי לקבל מהם השראה ליצירתו וכששמע

מיהודי עירו את שירת "מעוז צור" התלהב מן המנגינה ויחס לה עתיקות רבה כשריד

משירת היהודים בבית מקדשם בירושלים. הוא רשם אותה בתעתיק מדויק וכך זכתה

לפני שנים אחדות הונהגה מנגינת "מעוז צור" בנוסח מרצ'לו על פי התעתיק שנמצא בכתביו, גם בארץ.
וכך זכינו גם אנו להנות מן החן שהעניקו לה יהודי אטליה.
** מתוך מסדר קולי ק' 527 מאת אליהו הכהן.

ואחרון אחרון חשוב!

"מזמור שיר חנוכה הבית לדוד" היה ונשאר הפרק המקובל אצל יהודי ארצות האסלם, אשר לא הושפעו מתוצאות מסעי הצלב באשכנז ולא הגיע אליהם פיוט "מעוז צור ישועתי".
באשכנז שונתה המסורת:

א. בגלל הצורך לתפילה "חזקה" לשם חיזוק והרמת המוראל היהודי שהיה בשפלתו.
ב. לזכר הגיבור הרוחני והפייטן "מרדכי" שסיים "בחזק" תשוב זרוע קדשך לפני שהספיקו להרגו נפש, אותו ואת משפחתו וקהלתו.

צא ולמד:

מנהגים משחזרים עקב נסיבות הזמן ונסיבות המקום לטובת הקהילה/הקהילות ועמידתם הרוחנית - עצמאית אך הרעיונות הבסיסיים לעולם מאחזים כמו הטמל של מאבק לעצמאות רוחנית - מדינית כמו תאריך החג, הדלקה עפ"י שיטת הלל, קטעי הלל ועל הנטיים בתפילה, שמן להדלקה, במאפה חג כרמז: מונות ומשחקים לילדים לשמחה וכדומה.

זוהי תרבות ישראל המאחדת!

ראה גם שקופיות חנוכה בקהילות ישראל: מאת יוסף שער.

ווכן בתי הפיוט "מעוז צור ישועתי"

הבית הראשון והאחרון, מכוונים לרדיפות הצלבניות, כאשר היאות כרסו בודאי בלבוח היהודים באשכנז.

הבית השני מדבר על שעבוד מצרים ויציאת ישראל משעבוד לגאולה, תוך השמדת חיל פרעה בידי צור ישראל.

הבית השלישי מספר על חורבן בית ראשון וגלות בכל ושיבה לארץ בימי זרובבל.

הבית הרביעי מספר על תקופת שלטון פרס והסכנת ההשמדה שרחפה על היהודים כיוזמת המן האגגי וההצלה הפתאומית, תוך נפילת הרשע וכניו.

הקשר הישיר שלו לחנוכה, בא לידי ביטוי בבית החמישי "יוונים נקבצו עלי בימי חשמונים

"יוונים נקבצו עלי

אזי בימי חשמונים

ופרצו חומות מגדלי

וטמאו כל השמנים

ומנותר קנקנים

נעשה נס לשובנים

בני בינה ימי שמונה

קבעו שיר ורננים!"

כחיס אלה באים אם-כך לצקת תקוה ואמונה בלב היהודים הנפחדים, כעין "בכל דור ודור עמדו עלינו לכלותנו אבל הקב"ה הצילנו מידם".

לבסוף בא הבית האחרון, עם פניה למרומים ובתחינה להצלה "תשוב זרוע קדשך".

חג אוריט שמח,

יוסף בן בריח